

THE IMPORTANCE OF THE LEVEL OF MOTORIZATION IN THE DEVELOPMENT OF VEHICLE MAINTENANCE

Islamov Sherzod Eshquvvatovich ¹

Pardaboyev Utkir Abdurakhimovich ²

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

automobile,
car service enterprise,
degree of motorization of the
republic,
nuclear engineering,
warranty service,
TRADE-IN program,
automobile industry,
maintenance,
repair, population.

ABSTRACT

This article analyzes the level of automation in our country, Kazakhstan, Russia, the USA and Western Europe, the current state of vehicle maintenance. Recommendations for regulating the activities and increasing the efficiency of car service enterprises in the country.

2181-2675/© 2021 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.5732345

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Senior Lecturer, Jizzakh Polytechnic Institute

² Senior Lecturer, Jizzakh Polytechnic Institute

ЗНАЧЕНИЕ УРОВНЯ АВТОМОБИЛИЗАЦИИ В РАЗВИТИИ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ АВТОМОБИЛЕЙ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

автомобиль,
автосервисное
предприятие,
степень
автомобилизации
республики,
автомобилестроение,
гарантийное
обслуживание,
программа "TRADE-IN",
автомобильная
промышленность,
техническое
обслуживание,
ремонт,
количество населения

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется уровень автоматизации в нашей стране, Казахстане, России, США и Западной Европе, современное состояние технической обслуживания автомобилей. Рекомендации по регулированию деятельности и повышению эффективности работы автосервисных предприятий в стране.

AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISHIDA AVTOMOBILLASHTIRISH DARAJASINING AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

avtomobil,
avtoservis korxonasi,
avtomobillashtirish
darajasi,
avtomobilsozlik,
kafolatli xizmat,
"TRADE-IN" dasturi,
avtomobil sanoati,
texnik xizmat ko'rsatish va
ta'mirlash

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Respublikamiz, Qozog'iston, Rossiya, AQSH va G'arbiy Yevropa davlatlarining avtomobillashtirish darajasi, avtomobillarga servis ko'rsatishning hozirgi holati tahlil qilingan. Respublikamizda avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish korxonalarining faoliyatini tartibga solish va samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

KIRISH.

Respublikamizda avtomobilsozlik sanoati jadal rivojlantirish bosqichidan o'tmoqda. Bunga Prezidentimizning 2019 yil 18 iyuldagi "O'zbekiston Respublikasi avtomobil sanoatini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQN^o4397-sonli qarori qabul qilinganligi yaqqol misol bo'la oladi. Ushbu qarorda avtomobil sanoatini jadal rivojlantirish va uning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishni ta'minlash, ilg'or xalqaro tajriba asosida zamonaviy bozor mexanizmlari va boshqaruv usullarini joriy qilish, shuningdek, ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh ishlab chiqarishni yaratish, xususan, yengil avtomobillar ishlab chiqarish hajmini 350 ming donagacha oshirish, aholining keng qatlamlari uchun hamyonbop bo'lgan yengil avtomobilning yangi zamonaviy modeli ishlab chiqarilishini nazarda tutgan holda avtomobillarning modellar qatorini

yangilash nazarda tutilgan [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2021 — 2023 yillarga mo'ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4937-sonli Qarori bilan Respublikamizning 7 ta hududida avtomobil zavodlarining qurilishi va "Uzautomotors" AJning yillik ishlab chiqarish quvvatining 40%ga o'tirishi natijasida aholining avtomobillashtirish darajasi o'sishiga olib keladi, bu o'z navbatida respublikamizda yangi avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish stansiyalarini tashkil qilishga bo'lgan ehtiyojning ortishiga sabab bo'ladi [2].

METODLAR VA O'RGANILGANLIK DARAJASI.

Qo'shni Qozoqiston Respublikasida hozirgi kunda 4,57 mln avtomobilning 82.2%i yoki 3.8 mln yengil avtomobillar mavjud. Avtomobillashtirish darajasining eng yuqori bosqichi 2005-2015 yillarga to'g'ri kelib, 2005 yilda 1752 ming avtomobilga ega bo'lgan bo'lsa, 2015 yilda bu ko'rsatkich 2,5 barobar o'sgan, ya'ni, 4297 ming tani tashkil qilgan. Bugungi kunda har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobillar soni 214 tani tashkil qiladi.

Bugungi kunda mamlakatda 1849 ta avtotransport vositalariga texnik xizmat ko'rsatuvchi va ta'mirlash korxonalari mavjud, shundan 1821 tasi kichik, 27 tasi o'rta va 1 ta katta sinfiga kiruvchi avtoservis korxonalaridir. Mavjud avtoservislarning mijozlarga taklif qilayotgan xizmat turlari 89%i mayda ta'mirlash, 70%i moylash, 65%i shinata'mirlash, rostlash va elektrik ishlari 59%ni tashkil qiladi [5].

Mavjud avtomobillarning 50%dan ko'prog'i, 2.485 mln avtomobillarning yoshi 20 yildan katta, 10-20 yil o'rtasidagi avtomobillar soni 960 000 tani tashkil etadi, 918324 tasi 10 yoshgacha bo'lgan avtomobillar, shundan 3 yoshgacha bo'lgan avtomobillar 176 661 tani tashkil etadi.

Ilg'or xorijiy davlatlarda avtomobil servisi yaxshi shakllangan, avtomobil sotish bilan birga ularga xizmat ko'rsatish ham yaxshi yo'lga qo'yilgan.

Rossiya Federatsiyasida bugungi kunda har 1000 kishiga 334 avtomobil to'g'ri keladi, mavjud avtomobillarning 80%i yoki 44 mln.ga yaqin yengil avtomobillar mavjud bo'lib, avtomobillar sonining yillik o'sish ko'rsatkichi 8%ni tashkil etadi. Avtomobillarning o'rtacha yoshi 12,3 yilni tashkil etadi. Hozirda 76 mingdan ziyod avtoservis korxonalari faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Avtoservis xizmati bozorida rasmiy dilerlik avtoservis korxonalarining ulushi 17%, xususiy avtoservis korxonalari 32%, ixtisoslashgan (avtomobillarni yuvish, kuzov ta'mirlash, shina ta'mirlash) avtoservis korxonalarining ulushi 51%ni tashkil qiladi [5].

AQSh, avtomobillashtirish darajasi bo'yicha etakchi o'rinda, har 1000 kishiga 643 avtomobil to'g'ri keladi, yillik ishlab chiqariladigan avtomobillar soni 8,6 mln tani tashkil qilib, TXK va T ishlarining 15,4%i dilerlik korxonalari tomonidan amalga oshiriladi [4].

G'arbiy Yevropa davlatlarining avtomobillashtirish darajasi bir muncha yuqori, misol uchun: har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobil soni Islandiyada 747 tani, Italiyada 682 tani, Ispaniyada 593 tani, Germaniyada 588 tani, Avstriyada 585 tani, Polshada 580 tani, Frantsiyada 578 tani, Portugaliyada 548 tani, Buyuk Britaniyada 519 tani tashkil etadi. Avtomobillarning o'rtacha yoshi 8 yilni tashkil etadi. Avtoservis korxonalarining 66,3%i-

mustaqil, 33,7%i dilerlik korxonalari bo'lib, yillik pul aylanmasi-520 mlrd evro, jumladan, avtomobil sotish-81%, ehtiyot qism sotish-11,5%, avtoservis xizmati 7,6%ni tashkil qiladi [6].

TADQIQOT NATIJALARI.

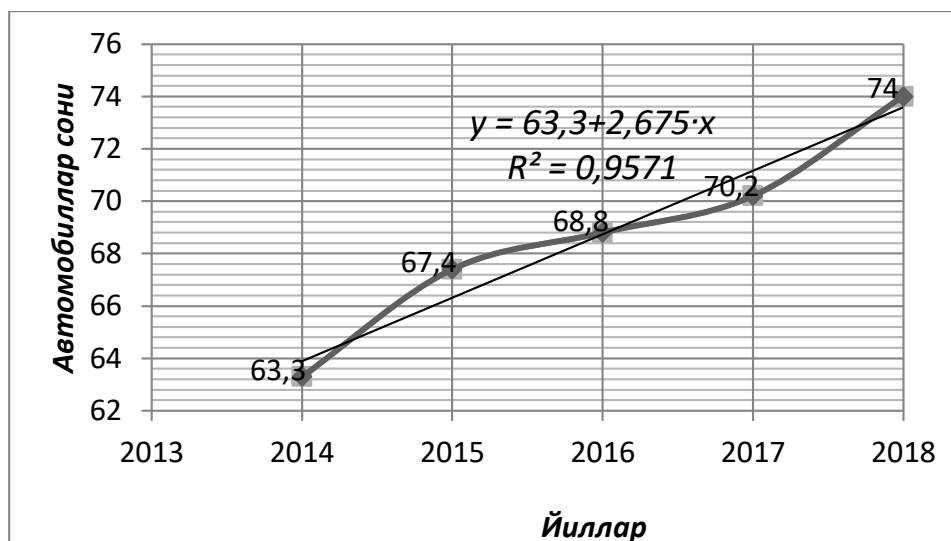
Avtoservisning rivojiga turtki bo'ladigan asosiy faktorlardan biri bu mintaqaning avtomobillashtirish darajasidir, bu ko'rsatgich har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobillar soni bilan aniqlanadi. Statistika boshqarmasidan olingan ma'lumotlardan ko'rinadiki, 2018 yilning yakuniga ko'ra respublikamizda har 1000 kishiga to'g'ri keladigan umumiy avtomobillar soni 83 tani, jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan avtomobillar 74 tani tashkil qiladi, bu ko'rsatgichning hududlar bo'yicha taqsimlanishi va yillar bo'yicha o'zgarish dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan [5].

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslarga tegishli har 1000 kishiga to'g'ri keluvchi avtotransport vositalarining soni to'g'risida ma'lumot

Hudud \ Yillar	2014 yil	2015 yil	2016 yil	2017 yil	2018 yil
Respublika aholisi soni, mln*	30,49	31,02	31,57	32,12	32,6
O'zbekiston Respublikasi	63,3	67,4	68,8	70,2	74,0
Qoraqapog'iston Respublikasi	45,6	47,4	47,2	53,8	54,5
Andijon viloyati	52,2	54,0	53,8	54,0	54,6
Buxoro viloyati	94,6	95,0	94,0	94,5	94,6
Jizzax viloyati	42,6	42,6	43,1	46,0	48,8
Qashqadaryo viloyati	48,5	48,8	52,4	53,2	64,5
Navoiy viloyati	76,5	75,7	76,1	77,3	83,7
Namangan viloyati	35,9	45,4	53,3	53,3	59,1
Samarqand viloyati	64,5	77,1	76,1	75,3	78,7
Surxondaryo viloyati	44,1	48,2	49,8	51,4	53,6
Sirdaryo viloyati	44,3	45,0	46,1	48,3	56,1
Toshkent viloyati	70,5	71,0	70,2	73,1	83,3
Farg'ona viloyati	64,8	66,9	65,9	65,8	66,4
Xorazm viloyati	80,2	85,1	87,8	90,0	90,4
Toshkent shahri	120,0	130,7	137,4	141,8	143,5

* O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari [5].

1-grafik. Respublikamizda jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobillar sonining o'zgarish dinamikasi.

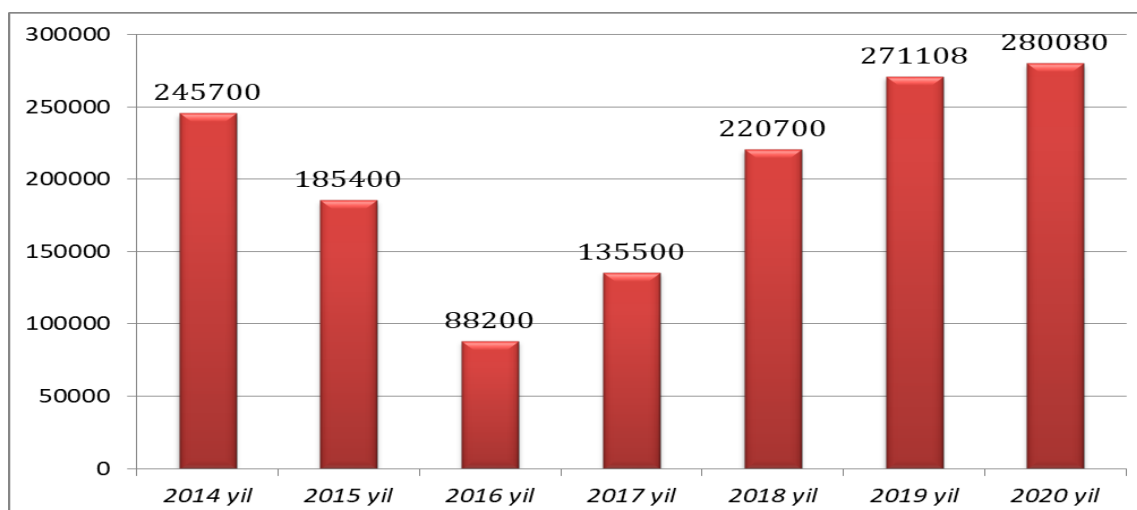
NATIJALAR TAHLILI.

Respublikamizda jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobillar sonining o'zgarish dinamikasini tahlil qiladigan bo'lsak, 2014 yildan boshlab o'zgarish qonuniyati quyidagi ifoda bo'yicha o'zgarayotganligi ma'lum bo'ladi (1-grafik):

$$y = 63,3 + 2,675x$$

Bu erda x – bir kalendar yili.

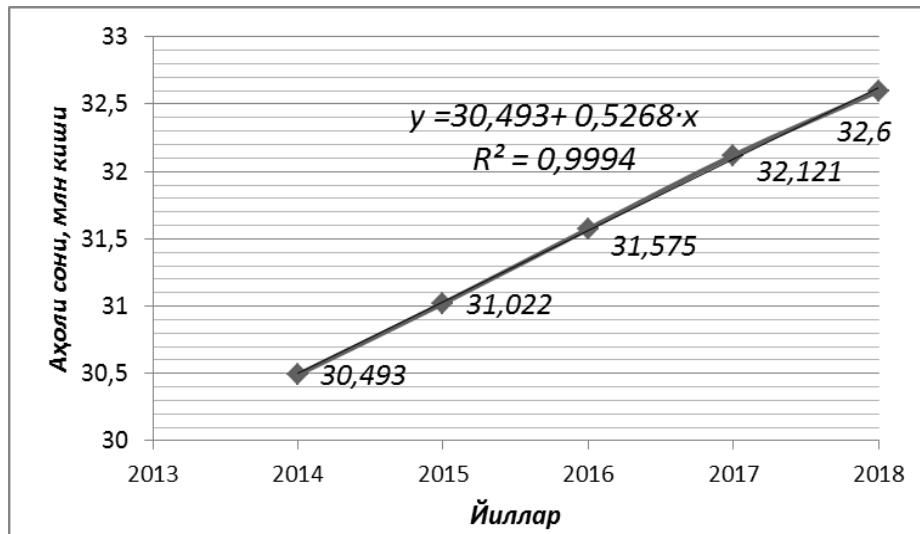
Quyidagi 2-grafikda 2014-2019 yillarda "Uzautomotors" AJ tomonidan ishlab chiqarilgan avtomobillar soni keltirilgan.

2-grafik. "Uzautomotors" tomonidan ishlab chiqarilgan avtomobillar soni [5].

1 va 2-grafiklarni o'zaro solishtiradigan bo'lsak, avtomobillashtirish darajasining o'zgarishi respublikamizda ishlab chiqarilayotgan avtomobillarning soniga uzviy bog'liq holda o'zgarayotganligi, ya'ni 2016 va 2017 yilda avtomobillashtirish darajasining o'sish

ko'rsatgichi ancha past bo'lganligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Holbuki, 3-grafikni tahlil qiladigan bo'lsak, aholi sonining o'zgarishi to'g'ri chiziqli o'sishda davom etayotganligini kuzatishimiz mumkin.

3-grafik. Respublikamizda aholi sonining o'zgarish dinamikasi.

1 va 3 grafiklarni o'zaro tahlil qilib, 2030 yilni bashoratlaydigan bo'lsak, bu davrda Respublikamizning aholisi soni qariyb 39 mln.ga yaqinlashishi va har ming kishiga to'g'ri keladigan jismoniy shaxslarga tegishli avtomobillar soni 106,1 avtomobilni tashkil qilishi ma'lum bo'ladi.[10, C.679]

Ya'ni, hozirgi kunda Respublikamizda jismoniy shaxslarga tegishli avtomobillar soni 2,15 mln.tani tashkil qilsa, bu ko'rsatgich 2030 yilga borib 4,134 mln.taga yetishi mumkin, bu o'z navbatida respublikamizda avtoservisga bo'lgan ehtiyojning bugungi kunga nisbatan qariyb 2 barobar ortishini ko'rsatadi.

Respublikamizdagi avtoservisning mavjud holatini tahlil qiladigan bo'lsak, bugungi kunda transport vositalarini ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha yuridik shaxslarga tegishli avtoservis korxonalarining soni 1500 dan ziyodni tashkil qilib, mazkur avtoservis korxonalarining salmoqli qismi, ya'ni 94%ini kichik reglamentli xizmatlarga mo'ljallangan avtoservis korxonalari, TXK postlari va ustaxonalari tashkil qilishiga guvoh bo'lamiz.[9, C.655]

Qolgan 6% servis xizmat ko'rsatish ishlari "Uzautomotors" AJ rasmiy dilerlik servis korxonalarining ulushidir, bunda texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash ishlari 43%ni, ehtiyot qismlarni sotish 57%ni tashkil qiladi [3].

"Uzautomotors" AJ rasmiy dilerlik servis korxonalariga kiruvchi avtomobillarning ulushi quyidagicha:

- "Avtotexxizmat"- respublikamizda mazkur tizimdagi 32 ta avtoservis korxonalari mavjud bo'lib, "Uzautomotors" AJ rasmiy dilerlik servis korxonalari mijozlarining 63%ini qamrab olgan, chunki mazkur korxonalarda katta spektrdagi ta'mirlash xizmatini ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, postlar soni 466 tani, ishchilar soni 1667 tani tashkil qiladi;

- "Avtosavdo"-mazkur tizimdagi avtoservis korxonalari "Uzautomotors" AJ rasmiy dilerlik servis korxonalari mijozlarining 19%ini qamrab olgan, mazkur tizimning potentsiali

mayda reglamentli xizmat ko'rsatish ishlari bilan cheklanadi;

- “Lada”-mazkur tizimga avtomobillarning kirishi 14%ni tashkil etadi;

- Boshqa dilerlar 4%.

“Uzautomotors” AJning rasmiy ma'lumotlariga tayanadigan bo'lsak, bugungi kunga qadar zavodda 3,1 mln.dan ziyod avtomobil ishlab chiqarilib, 2,0 mln.dan ziyodi respublikamizda sotilgan, bu ko'rsatich respublikamizdagi mavjud avtomobillarning 65-70%ini tashkil qiladi.

Respublikamizdagi avtoservisning bugungi ahvolini tahlil qiladigan bo'lsak quyidagi muammolar borligi aniqlandi:

- avtomobil servisi bo'yicha qonunchilik asoslari va me'yoriy-huquqiy xujjatlar to'plamini ishlab chiqilmaganligi;

- texnologik jihozlar bilan ta'minlanganlik darajasi pastligi yoki mavjudlari ham ma'naviy eskirganligi;

- kompleks xizmat ko'rsatuvchi avtoservis korxonalarining salmog'i kamligi;

- mulkchilik shaklini belgilashda sohaga oid bo'lmagan atamalardan foydalanish (MChJ, XK, OK, XT kabi, bu sohani tartibga solish va sohaga oid statistik ma'lumotlarni yuritishda muammolarni keltirib chiqaradi);

- avtoservis korxonalarining hududlar bo'yicha taqsimlanishini ro'yxatga olinmaganligi, hududlarning avtoservis xizmatiga bo'lgan ehtiyojining noma'lumligi;

XULOSALAR.

Mazkur muammolarni hal qilish uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim:

- avtoservis korxonalarini tashkil etish va faoliyatni tartibga solish borasidagi qonunchilik asosini va me'yoriy-huquqiy xujjatlar to'plamini ishlab chiqish;

- mulkchilik shaklidan qat'iy nazar, avtomobil transportining tarmoq korxonalari hisoblangan avtoservis korxonalarining faoliyatini yagona tizimini shakllantirish va sohadagi muammolarni tahlil qilib borish;

- avtoservis korxonalarining hududlar bo'yicha taqsimlanishini qayta ro'yxatga olish orqali xududlardagi avtoservis korxonalarining faoliyat turi, quvvatini aniqlash, hududlarning avtomobillashtirish darajasi orqali avtoservis xizmatining turlariga bo'lgan ehtiyojni o'rganish va bu orqali istiqbol rejani shakllantirish;

- xorijiy investitsiyani jalb qilish, kreditlar ajratish orqali yangi avtoservis korxonalarini tashkil qilish, mavjudlarini zamonaviy texnologik jihozlar bilan ta'minlashga ko'maklashish;

- sohani rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini sonini ko'paytirish va ularni qo'llab quvvatlash;

- sohaga oid statistik ma'lumotlarni muntazam yuritib borish orqali tizimning mavjud holati haqida va kelajak istiqboli to'g'risida aniq bashoratlarga ega bo'lish.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 18 iyuldagi "O'zbekiston Respublikasi avtomobil sanoatini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQN^o4394-sonli qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2021 — 2023 yillarga mo'ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4937-sonli Qarori.
3. Адилов, О. К., Худоёров, Ш. Т., Исломов, Ш. Э., Адилов, Ж. А., Хусанов, Н. Ш., & Хасанов, Б. И. (2015). Выбор критериев оценки улучшения эксплуатационных показателей двигателей газобаллонных автомобилей. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 48, pp. 63-66). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro (The choice of criteria for assessing the improvement of the performance of engines of gas-cylinder vehicles).
4. Базаров, Б. И., Адилов, О. К., Кушбоков, И. С., & Худойбердиев, Б. Б. (2016). Модели вредности и токсичности выбросов автотранспортных комплексов. Молодой ученый, (7-2), 45-48 (Models of harmfulness and toxicity of emissions from motor transport complexes).
5. Суванкулов, Ш., Исламов, Ш., & Каршибаев, Ш. Бердиев, Т. (2015). Способы расчета вредных веществ возникающих на постах повседневного предоставления услуг транспортным средствам. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 8, pp. 23-27) (Methods for calculating harmful substances arising at the posts of the daily provision of services to vehicles).
6. Islomov Sh. E. Avtotransport tarmog'i korxonalarini loyihalash (O'quv qo'llanma) I qism. T.:«Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021, 274b (Design of motor transport enterprises).
7. Islomov, S., & Nomozboyev, O. (2021). Avtotransport korxonalarini innovatsion jihozlashga ta'sir qilivchi ekspluatatsion omillar. Academic research in educational sciences, 2(4), 216-223 (Operating factors affecting the innovative equipment of transport enterprises).
8. Эрназарова, Л. М., Азизов, Б. Д., & Кулмурадов, Д. И. (2015). Принципы формирования и развития терминальных систем в Узбекистане. In Технические науки: проблемы и перспективы (pp. 79-83) (Principles of formation and development of terminal systems in Uzbekistan).
9. Нуруллаев, У. А., & Умиров, И. И. У. (2020). Создание программных средств автоматизированной информационной системы транспортных предприятий. Academic research in educational sciences,(1).
10. Адилов, О., Нуруллаев, У., & Турушев, С. (2021). Методика оценки приспособленности конструкции подвижного состава к условиям эксплуатации. Academic research in educational sciences, 2(5), 650-658.

11. Нуруллаев, У., Умиров, И., & Исоков, Г. (2021). Методика определения деталей, критических по надежности автомобилей. Academic research in educational sciences, 2(5), 678-684.